

درآمدی بر
فلسفه فقه حکومتی

www.ketab.ir

عباسعلی مشکانی سبزواری

www.ketab.ir

مشکاتی سبزواری، عباسعلی، ۱۳۶۲ -
درآمدی بر فلسفه فقه حکومتی / عباسعلی مشکاتی سبزواری.
قم: کتاب فردا، ۱۳۹۹.
۳۸۸ ص.
۹۷۸-۶۰۰-۶۳۷۵-۶۱-۸	سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
فیبا
کتابنامه: ص. [۳۶۱] - ۳۷۷؛ همچنین به صورت زیرنویس.
خمینی. روح الله، رهبرانقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸.
-- دیدگاه درباره علوم سیاسی (فقه)	وضعیت فهرست نویسی
یادداشت
موضوع
Khomeyni, Ruhollah, Leader and Founder of IRI -- Views on political
science (Islamic law)	موضوع
علوم سیاسی (فقه)
Political science (Islamic law)	موضوع
DSR ۱۵۷۴/۵	زده بندی کنگره
۹۵۵/۰۸۲۲	زده بندی دیویی
۷۵۱۳۸۵۱	شماره کتابشناسی ملی
فیبا	وضعیت رکورد

www.ketab.ir

درآمدی بر فلسفه فقه حکومتی

عباسعلی مشکاتی سبزواری	پدیدآورنده:
کتاب فردا	ناشر:
تایستان ۱۴۰۰	چاپ اول:
۵۵۰ نسخه	شمارگان:
۹۷۸-۶۰۰-۶۳۷۵-۶۱-۸	شابک:
حسن ناصری	صفحه‌آرا:
۷۸۰,۰۰۰ ریال	قیمت:

کتاب فردا: قم، میدان بسیج، خیابان ایرانی، کوچه ۴، پلاک ۲۱
تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۶۹۹۲
صندوق پستی: ۳۷۱۵۵-۸۱۳۷

BookRoom.ir فروش اینترنتی:

پاتوق کتاب فردا

© کلیه حقوق مادی و معنوی اثر برای ناشر محفوظ است.

فهرست

۱۳	مقدمه
۱۹	فصل اول: مفاهیم و کلیات
۲۱	۱. مفاهیم
۲۱	۱.۱. فقه
۲۲	۱.۱.۱. لغت
۲۳	۱.۱.۲. اصطلاح
۲۴	۱.۱.۳. دیدگاه امام خمینی <small>علیه السلام</small>
۲۷	۱.۱.۴. بررسی تعاریف
۲۸	۱.۲. سیاست
۲۸	۱.۲.۱. لغت
۲۹	۱.۲.۲. اصطلاح
۳۰	۱.۲.۳. دیدگاه امام خمینی <small>علیه السلام</small>
۳۲	۱.۳. حکومت

- ۳۳ ۱.۳.۱ لغت
- ۳۳ ۱.۳.۲ اصطلاح
- ۳۴ ۱.۳.۳ دیدگاه امام خمینی ره
- ۳۵ ۱.۴ فقه حکومتی
- ۳۷ ۱.۴.۱ تعاریف فقه حکومتی
- ۳۹ ۱.۴.۲ دیدگاه امام خمینی ره
- ۳۹ ۱.۵ فلسفه فقه حکومتی
- ۳۹ ۱.۵.۱ فلسفه مضاف
- ۴۰ ۱.۵.۲ فلسفه فقه حکومتی
- ۴۲ ۲ کلیات
- ۴۲ ۲.۱ نسبت فقه و حکومت
- ۴۲ ۲.۱.۱ رویکردهای مختلف در تعیین نسبت فقه و حکومت
- ۴۳ ۲.۱.۲ دیدگاه‌های مختلف درباره نسبت فقه و حکومت
- ۴۹ ۲.۱.۳ دیدگاه امام خمینی ره درباره نسبت فقه و حکومت
- ۵۰ ۲.۲ رویکردها و احتمالات مختلف در تفسیر فقه حکومتی
- ۵۱ ۲.۲.۱ «فقه حکومتی» به معنای علم فقه یا احکام فقهی مورد حمایت حکومت
- ۵۲ ۲.۲.۲ «فقه حکومتی» به معنای احکام فقهی مربوط به حکومت در فقه موجود
- ۵۲ ۲.۲.۳ «فقه حکومتی» به معنای احکام مورد نیاز حکومت و رفتار حکومتی
- ۵۳ ۲.۲.۴ «فقه حکومتی» به معنای فقه دستورات حاکم

- ۲.۲.۵. حکومتی بودن فقه به معنای عدم تنافی احکام فقهی با حکومت ۵۶
- ۲.۲.۶. «فقه حکومتی» به معنای یک رویکرد متمایز به فقه ۵۶
- ۲.۳. تفاوت فقه حکومتی با اصطلاحات مشابه ۶۱
- ۲.۴. «فلسفه فقه حکومتی»، امکان یا امتناع؟! ۶۳
- ۲.۵. اهداف، فواید و روش فلسفه فقه حکومتی ۶۷
- ۲.۵.۱. اهداف و فواید فلسفه فقه حکومتی ۶۷
- ۲.۵.۲. روش فلسفه فقه حکومتی ۶۸
- ۲.۶. سابقه مباحث فلسفه فقه حکومتی در اندیشه و آثار امام خمینی ره ۷۲
- ۲.۶.۱. برخی از مباحث فلسفه فقه حکومتی امام خمینی ره ۷۴
- فصل دوم: مبادی فقه حکومتی ۸۱
۱. فقه حکومتی ۸۳
- ۱.۱. مفهوم فقه حکومتی ۸۳
- ۱.۱.۱. حکومتی بودن در مقام ثبوت یا اثبات؟ ۸۵
- ۱.۱.۲. ویژگی های فقه حکومتی از دیدگاه امام خمینی ره ۸۸
- ۱.۲. موضوع، قلمرو و ضرورت فقه حکومتی ۹۱
- ۱.۲.۱. موضوع فقه حکومتی ۹۲
- ۱.۲.۲. قلمرو فقه حکومتی ۹۸
- ۱.۲.۳. ضرورت فقه حکومتی ۱۰۱
۲. اهداف فقه، دین و حکومت ۱۰۸
- ۲.۱. اهداف دین و فقه ۱۰۸
- ۲.۱.۱. نسبت اهداف دین و اهداف فقه ۱۰۹

روی آوردن به «فقه حکومتی» و استخراج احکام الهی در همه شئون یک حکومت و نظر به همه احکام فقهی با نگرش حکومتی - یعنی ملاحظه تأثیر هر حکمی از احکام در تشکیل جامعه نمونه و حیات طیبه اسلامی - امروزی یکی از واجبات اساسی در حوزه فقه اسلامی است.

(امام خامنه‌ای: ۲۴/۸/۷۱)

مقدمه

یکی از اساسی‌ترین پرسش‌ها در دوران اخیر این است که آیا فقه موجود با ماهیت و محتوای فداوی و تحول‌کند و کم‌حادثه، می‌تواند به نیازها و پدیده‌های متغیر و متنوع جامعه پاسخ‌گفته، از عهده مدیریت جامعه متحول برآید و اوضاع آن را سامان دهد یا خیر؟ پاسخ‌ها به این پرسش، متفاوت بوده و موجب شده است که برخی از اندیشمندان و فقهای عالیقدر شیعه، با نگاهی جامع و جامعه‌گرا، در جهت ظهور و تجلی توانایی‌های فقه شیعه به تکاپو افتند و طرحی نو دراندازند. ایشان با صیادی در دریای معارف اهل بیت علیهم‌السلام به گهرهای پیدا و پنهانی دست پیدا کرده و برای بازنمایی عناصر و آموزه‌های پویا و منعطف آن، به روش اجتهاد چنگ زدند و کارآیی و راه‌گشایی آن را مورد توجه جدی قرار داده، تلاش کردند تا فقه شیعه را از اتهام «فقدان خاصیت برنامه‌دهی و برنامه‌ریزی» و «عدم توانایی اداره جوامع انسانی» تبرئه کنند. سعی این عده بر این بود که برداشتی نو، جامع، کارآمد و متحول از آموزه‌ها،

دستورات و احکام فقه ارائه کنند.^۱ خروجی این تلاش مقدس، که از هم‌اکنون رگه‌هایی از آن و نتایج مفید و مهم آن خود را نمایانده، «فقه حکومتی» خوانده می‌شود.

نکته قابل توجه اینکه غالباً کسانی توانسته‌اند از پوسته رویدادها و ظاهر فریبای برخی اندیشه‌ها گذر کنند و به ساحت نظریه‌پردازی برسند که مشربی اجتهادی و عقلی پیشه کرده و خویشتن را با عصر و زمانه خویش هماهنگ ساخته و به نیازهای جوامع انسانی و اسلامی پی برده‌اند.

اندیشمندان متعددی در این حوزه به نظریه‌پردازی پرداخته‌اند؛ محقق کرکی، ملا احمد نراقی، صاحب جواهر، میرزای تائینی و... از پیشینیان، و آیت الله بروجردی، شهید مطهری، علامه طباطبایی، علامه محمد جواد بلاغی و آیت الله سید محمد باقر صدر رحمته‌الله علیه و امام خامنه‌ای رحمته‌الله علیه و... از معاصران، از جمله نظریه‌پردازان در عرصه فقه اجتماعی و حکومتی هستند. لازم به ذکر است مقصود از نظریه‌پردازی در زمینه فقه حکومتی توسط بزرگان پیش‌گفته، پرداخت مفصل و با عنوان مشخص به این موضوع نیست؛ بلکه مقصود نصب‌العین قرار دادن رویکرد کلان و جامع به فقه در رویه و سیره فقهی ایشان است. بر این اساس، اطلاق نظریه‌پردازی در حوزه فقه حکومتی برای برخی از ایشان همراه با مسامحه خواهد بود.

امام خمینی رحمته‌الله علیه نیز از جمله کسانی است که با گستردگی تفکر، مسئله‌شناسی، زمان‌شناسی، معرفت به ضرورت‌ها، هدف‌ها، موضوعات

۱. ن.ک. سید باقری، فقه سیاسی شیعه: ۲۷۹.

نوین و شناخت نیازهای عصری در کنار بینش اجتهادی، توفیق حرکت در مسیر نظریه‌پردازی در این عرصه مهم و حیاتی را یافته و در این مسیر گام‌های بلندی برداشته‌اند.

ایشان پس از تبحر و ورزیدگی در علوم اسلامی، همچون فقه، اصول، فلسفه و عرفان، و تهذیب و پرورش روح و روان، همراه با شناخت انسان معاصر و دوران جدید، راه اصلاح و ساختن را در پیش گرفت و با قیام علیه نظام‌های طاغوتی، گام در مسیر اصلاح و بنیان نهاد. از جایی که آرمان و ایده ایشان، حاکمیت دین حق، عدالت و معنویت بود، پس از غلبه بر نظام طاغوتی، به اصلاح و بازسازی مجاری دینی و دین‌داری پرداختند. ایشان بر این باور بودند که دین خدا و فقه اسلامی، فراگیر همه نیازهای بشری است؛ لیکن در طول زمان، همه آن ذخایر به فعلیت نرسیده است و شیوه استخراج آن نیز باید بازسازی گردد. بر این اساس، پس از فائق آمدن بر مشکلات دوران نخست پیروزی انقلاب، و به هنگام سامان یافتن مجاری قانونی، به ارائه ایده‌ها و طرح‌هایی در این راستا اقدام نمودند.

از جمله ایده‌های ایشان در منظومه فکری-فقهی‌شان، نوآوری در نوع نگاه و نگرش به فقه اسلامی است. حاصل بررسی اندیشه‌های فقهی و فقهاتی ایشان، دستیابی به «نگرشی نوین در ساحت فقه» است. بر اساس این نگاه، موضوع فقه، نه «فعل شخص مکلف»، که «فعل فرد و جامعه» است. علاوه اینکه، در این نگرش، فرد و جامعه در کنار هم و پیوسته به هم مورد بررسی قرار گرفته و تمامی گزاره‌های عبادی، اجتماعی، تربیتی، حقوقی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و حکومتی با

نگاهی کلان، مجموعی و نظام‌وار مورد کاوش قرار می‌گیرند. این نوع نگاه که به ابتکار مقام معظم رهبری علیه السلام «فقه حکومتی» نام یافته، در مقابل نگاه متداول و معمول تاریخ گذشته فقه اسلامی است که با عنوان «فقه فردی» از آن یاد می‌شود.^۱

حقیقت آن است که در تاریخ اندیشه فقه شیعی، کوشش فقیهان و نگاه ایشان به مسائل، «صبغه فردی» داشته و نه «صبغه اجتماعی و حکومتی»، و بیشتر «فرد مکلف و افعال او»، آن هم گسیخته از اجتماع و حکومت، موضوع اجتهاد و عملیات استنباط بوده و نه «جامعه» و «فرد به عنوان عضوی از یک اجتماع» و «شهروندی در تعامل با حکومت». عامل این وضع نیز نه تقصیر و یا قصور فقهای شیعه، که شرایط و وضعیت پیش آمده در طول تاریخ برای شیعیان و فقدان حکومت شیعی و عدم دسترسی فقهای عظام شیعه به مناصب حکومتی و در نتیجه عدم بروز فقه حقیقی و آرمانی شیعه (فقه حکومتی) بوده است.

امروز اما، که به شکرانه الهی، حکومت شیعی با محوریت فقیه عادل تشکیل شده است، سخن از فقهی نوین با نگرشی کلان و حکومتی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر و حیاتی است. بر این اساس، امام خمینی علیه السلام با توجه به این مهم، در تمامی دوران حیات علمی خویش، خصوصاً پس از تصدی سکانداری نظام اسلامی، در صدد تزریق و تعمیم این نوع نگاه در حوزه فقه اسلامی بودند. ایشان علاوه بر اینکه سیره علمی و فقهی خویش را بر این مبنا قرار داده و در مباحثات و مکتوبات فقهی، نگاه حکومتی را نصب‌العین خویش نموده‌اند، در بیانات خویش در مقاطع

۱. ن. ک. مشکاتی سبزواری، جستارهایی در فقه حکومتی: ۲۴.

مختلف زمانی و مکانی نیز، بر این مهم تأکید کرده و همواره خواستار تجدید نظر در نوع نگاه به فقه و فرارفتن از نگاه فردی و درآمدن در حوزه فقه حکومتی بودند.

پژوهش حاضر تلاش می‌نماید از طریق مطالعات فلسفه فقهی، و با رصد دیدگاه‌های این فقیه عالیقدر در حوزه‌های مختلف فکری مرتبط با اندیشه فقهی، به دیدگاه‌های ایشان در موضوع «رویکرد حکومتی به فقه» نزدیک گردد. بر این اساس، و در قالب کلان موضوع «فلسفه فقه حکومتی» این هدف را پی خواهد گرفت.

عباسعلی مشکانی سبزواری

تم، مؤسسه معارف و اندیشه تمدنی اسلام

تابستان ۱۳۹۹